

SO SAJ TE KERE DZIKOBOR GNDINEA KAJ:

- o butidendutno phaglja nekola tar obligacie so ikljona taro phanolafi bašo bukjarnipe ja kolektivnikano phanolafi,
- o butidendutno dengja tuke bikanunikano bukjakoro terminiribe/ačhavibe ja ikalgja tut tar obligime socialnikano siguripe bizo te del pe tuke ko vast o činavibe bašo bukjakoro terminiribe/ačhavibe,
- sijan viktimi taro raateskoro phagibe ko bukjarino than (motingo),
- nane tut arakhle/sigurime kondicie bukjake,
- si tut bipokinde lovengere rodipa tari bukjarni relacia.

ŠAJ TE VAKERE KO HELSINGESKORO KOMITETI BAŠO MANUŠIKANE HAKOJA KO:

Ul. Naum Naumovski Borče Br. 83 - Skopje
Telefonia bašo kontakti: +38923119073 thaj +38972278436
Elektronikani pošta/e-mail: helkom@mhc.org.mk

O HELSINGESKORO KOMITETI BASO MANUSIKANE HAKOJA E DIZUTNENGE DELA BILOVENGIRI PRIMARNIKANI HAKAJALI ARKA

E primarnikane hakajale arkaja lena:

- ✓ Fundavni hakajali informacia;
- ✓ Fundavno hakajalo nasijati;
- ✓ Arka ko pheribe formularia;
- ✓ Arka ko keribe mamujipaskiri hramin thaj aver rodipa dži butidendutno;
- ✓ Arka ko kompletiribe o rodipe baši sekundarnikani hakajali arka;
- ✓ Deibe anglihramina dži raštrakoro inspektorati baši buti thaj dikhljakeribe i sahani čhipota baš arakhibe taro tumare hakoja tari butjarni relacia;
- ✓ Deibe anglihramina dži Inspekciakoro konsili bašo keribe upridikhin upri buti taro bukjakere inspektoria ko RIB.

TE DŽA/VAKERE KO RAŠTRAKORO INSEKTORATI BAŠI BUTI (RIB)

Bul. Partizanski odredi Br. 48A - Skopje
Telefoni bašo kontakti: +38923224504;
Tlektronikani pošta/e-mail: info@dit.gov.mk
Sektori baš inspekciakiri upridikhin tari umal taro bukjakere relacie
Telefoni bašo kontakti: Centrala +38923224504
Sektori baš inspekciakiri upridikhin tari umal taro siguripaskoro
thaj sastipaskoro arakhibe ki buti
Telefoni bašo kontakti:
Regioni 1 - Skopje: +38975402875
Regioni 2 - Kumanovo, Probištip, Štip, Kočani, Veles, Kavadarci,
Negotino, Gevgelia, Strumica, Delčevo, Vinica: +38975402868
Regioni 3 - Tetovo, Gostivar, Debar, Kičevo, Struga, Ohrid, Resen,
Bitola, Prilep: +389075402863

TE DŽA/VAKERE KO DŽIJANESKORO AVUKATI

O Džijaneskoro avukati si ingerencialo te čhipotinel kana si phagipa ko čhipote anglal o organia taro raštrakoro vastlegaripe thaj ko organia thaj organizacie kolen si publik radžipa, sar:

- ◆ džižthanakeribe ko mamujipe e sistematizaciaja baše bukjarne thana,
- ◆ čhipotakoro phagipe ko alusaribe thaj bukjarnipe,
- ◆ regulativengere phagipa hramonkerde baš internikane čhipote,
- ◆ bipokinibe dendipa bašo sastipaskoro, penziakoro thaj invalidnikano siguripe

Ul. Makedonia Br.19 - Skopje

Kontakt: +38923129335; e-mail: contact@ombudsman.mk

„Sakone si hako ki buti, tromalo alusaribe o bukjarnipe, arakhibe ko butikeribe thaj materialnikano siguripe ko vakti taro harnevakteskoro bibukjarnipe. Sakoneske, telo jekajek kondicie, si ko resibe sakova bukjarino than. Sakone bukjarne si hako ko adekvatno leibe love. Sakone bukjarne si hako ko pokindo diveskoro, kurkeskoro thaj beršeskoro dajanipe. Tar akala hakoja o bukjarne našti te cidljaren pe“.

- Dženo 32 taro Republika Utarale Makedoniakoro Konstitucionalni

Ministero degli Affari Esteri
e della Cooperazione Internazionale

Akaja publikacia si hazrikerdi arkaja taro Ministeriumi baš avrone bukja thaj maškardžijaneskiri barabarbuti e R. Italiaja. E publikaciakiri saikerin si jekhutno responsabiliteti taro Helsingskoro komiteti bašo manuškane hakoja thaj nane zaruri te sikavel o dikhiba taro Ministeriumi baš avrone bukja thaj I maškardžijaneskiri barabarbuti e R. Italiaja.

ARAKHLI BUTI - PRODUKTIVNIKANO BUKJARNO

INFORMACIE BAŠO RESIBE DŽI HAKAJALI ARKA
IRADIME BAŠO BUKJARNIKANE THAJ BUKJARNE
- MEHANIZMIA BAŠO BUKJARNIKANE HAKONGORO
ARAKHIBE

Ko bukjarnipe ja ko bukjarnikane relaciakoro džaibe ponodorig ko lipardo vakti, lena li kopia taro phanolafi baši buti ja kopia tar aneksi taro phanolafi?

Ko bukjarnipe, lena li kopia tar avazikerin baš obligatornikano socialnikano siguripe?

O butidendutno kerela li evidencia baši pobutvakeskiri buti, buti ko bidžukoja, phagljakeribaskiri čhipota ko bukjarno than, beršeskere dajanipa?

O butidendutno šajdakerdja li tumenge treningo baš arakhutnipe thaj sastipe ki buti?

O butidendutno zoridela li tumen te istemalkeren divesa taro beršeskoro dajanipe ko than taro divesa nasvalipaske?

Reslen li tumen nesave čhanea taro poleskoro ja psihikano raateskoro phagipe ko bukjarno than (mobing)?

Kana šurakerena ja ko thavdipe tari bukjarni relacia, sine li tumenge dende nesave dokumentia kaskere saikerinake gndinena kaj si ko tumaro zijani (kondicionalnikane haljovinakere mukiba tari buti, jekhrigale vakerina kolencar cidljarena tume tar istemalkeribe nesavo hako t.a.)?

Nekana gelen li ko Raštrakoro inspektorati baši buti ja palem džanena bašo realizirime avrijaničalo inspekciakoro upridikhibe upro tumaro butidendutno?

Vazdingjen li nesavi internikani čhipota anglal o butidendutno baš arakhibe taro tumare bukjarnikane hakoja lačharde e phanlelefaea baši buti ja kolektivnikane phanlelefaea?

Vazdingjen li nesavi adalateskiri čhipota baš arakhibe taro tumare bukjarnikane hakoja?

BAZIKANE REKOMANDACIE KANA ŠURAKERELA PE BUKJARNE RELACIASA

Ko bukjarnipe (khuvibe ki buti), obligatornikane zaruri si te len taro tumaro butidendutno

- ✓ phanolafi bašo bukjarnipe thaj
- ✓ kopia tar avazikerin baš obligatorni

RAŠTRAKORO INSPEKTORATI BAŠI BUTI

O institucionalnikano arakhibe o hakoja tari bukjarni relacia, o dizutne ikerena la ko čačipe e Raštrakere inspektoratea baši buti (RIB).

O rodipe šaj te ovel dendo hramome ja mosar vakerinaja dendi anglal o inspektori baši buti. I iniciativa bašo keribe inspekciakiri upridikhin šaj te del pe anonimnikane ja odova te kerel radžime khedipe baši bilovengiri hakajali arka. O inspektori si obligime te čhipotinel pali sakoja dendi iniciativa ko roko taro 30 divesa thaj te haberidel e iniciativakere dendutne bašo dikhljardo hali.

Kana o inspektori baši buti ka dikhljarel kaj si phago ja bišajdakerdo o ikeribe ko čačipe e dizutneskoro hako kova dengja o rodipe, ko haljovibe e kanunea ka vakerel adekvatna inspekciakere napia resarinaja te cidljaren pe o bangipa so angje dži phagljaripe ja bišajdakeribe taro hako. Esavke čhipotate, o inspektori činavibaja ka del komanda e butidendutneske ko lipardo roko te leljaril adekvatna bukja ki te cidljaren pe o dikhljarde bangipa.

Phanlo e pučibaja sien li obligime te vazden internikani čhipota anglal o butidendutno ja šaj direktnikane te roden adalateskoro arakhibe, athinela tar odova kerela li pe buti baši statuseskoro pučibe, durust phagljaripe taro hakoja thaj obligavie tari bukjarni relacia ja kerela pe buti baši lovengoro rodipe tari bukjarni relacia.

Akava si ulavdeste džanlo thaj ko kotor taro kanunikane rokoja kolende sien zaruri te ikeren tumen ko leljaribe adekvatna bukja baš arakhibe taro tumare bukjarnikane hakoja.

STATUSESKERE PUČIBA TARI BUKJARNI RELACIA

(phagibe o phanlelafeskere hakoja thaj obligacie/ terminiribe o phanolafi bašo bukjarnipe)

Te gndingjen kaj o butidendutno:

- ◆ na arakhela/dela tumenge o hakoja tari bukjarni relacia;
- ◆ džikobor phaglja nekola taro obligacie kola ikljona taro phanolafi bašo bukjarnipe ja kolektivnikano phanolafi, si tumen hako te den **hramome rodipe dži butidendutno** te cidljarel o phagljaripe ja te pherel pi obligacia.

O butidendutno si obiligime ko roko tar **8 divesa** taro dive kana dengjen o hramome rodipe, te pherel pe obligacie durust te cidljarel o phagljaripe.

O hramome činavibe kolea terminirina/ačhavena tumari bukjarni relacia, zaruri si te ovel haljovkerdi thaj te saikerel hakajalo dibe godi baš organi dži koleste zaruri si te den mamujipaskiri hramin.

Mamuj o hramome činavibe bašo terminirine/ačhavibe o phanolafi bašo bukjarnipe, si tumen hako ki **mamujipaskiri hramin** ko roko tar **8 divesa** taro dive kana si lendo o činavibe. Ki mamujipaskiri hramin obligime zaruri si te liparen:

- ◆ Tumare plesutne evidentia;
- ◆ Evidentia taro butidendutno;
- ◆ Liparibe o činavibe mamuj koleste dena mamujipaskiri hramin;
- ◆ Haljovkerin taro sebestia baši kolende dena I mamujipaskiri hramin;
- ◆ O bahan hramome činavibe te ačhavgjol ja te anulirinel pe; thaj
- ◆ Data, than thaj tumari vasthramovin;

O butidendutno si obligime ko roko tar **8 divesa** taro mamujipaskere hraminakoro leibe, te anel činavibe. Džikobor ko anglodikhlo roko o butidendutno na angja činavibe ja angja činavibe kolea na sien čale, si tumen roko taro **15 divesa** te den došakerin dži ingerencialo adalati.

RAATESKORO PHAGIBE KO BUKJARNO THAN – MOBING

O mobingo šaj te manifestirinel pe ko turli čhania, sar egzemplo sakanutno maribe muj ja teljakeribe ko bukjarno than, deibe teljaribaskere/degradiribaskere bukjarne obligacie ja/thaj kontinuirime deibe vika/pištibe thaj vilophagibaskere vakeriba, kolea direktnikane atakuinela pe e bukjarneskoro digniteti.

Džikobor gndinena kaj sien viktimi taro mobingo šaj te vazden čhipota deibaja hramome rodipe dži ko dženo kova kerela o mobing ko roko taro **6 masekoja** taro dive kana paluno drom si kerdo o mobingo.

O rodipe baš arakhibe taro raateskoro phagipe ko bukjarno than (mobingo) zaruri sit e saikerel:

- ◆ Evidentia bašo rodipaskoro dendutno;
- ◆ Evidentia bašo butidendutno kova gndinela pe kaj kergja o raateskoro phagipe;
- ◆ Harni deskripcia tar odova so kerdilo kova hakodendipaja gndinela pe kaj si mobingo;
- ◆ Lungipe thaj kobor droma si kerde odola bukja so gndinena pe bašo mobingo;
- ◆ I data kana paluno drom si kerdo odova;
- ◆ Liparibe faktia thaj tazdivipa thaj
- ◆ Deibe dži džanlipe kaj džikobor o esavke kerde bukja na činavdile/ačhile sigate, o dendutno taro rodipe ka ovel zorjardo te rodel kanunikani protekcia/arakhibe.

LOVENGERE RODIPA TARI BUKJARNI RELACIA

Džikobor o butidendutno na pokingja Tumenge:

- ◆ masekoskoro pokinibe;
- ◆ dendipa baši socialnikano siguripe;
- ◆ aver džiphrina ko masekoskoro pokinibe.

Šaj te den **došakerin direktnikane dži ingerenciakoro adalati** bizo angleder te den hramome rodipe dži butidendutno. I došakerin šaj te den ko rook taro **3 berša** taro dive kana o butidendutno sine obligime te pokinel tumenge o masekoskere pokiniba, o dendipa thaj/ja džipherina ko masekoskere pokiniba.